

J o u r n a a l 89

Festival van de Vrienden, 17 november 2019.

Inhoud negenentachtigste aflevering:

De rode draad | De nieuwe Musomanie | Kunst en context | Festival van de Vrienden | Vreemde vrienden vertellen verhalen | 'Realisme' van Har Sanders en Domenico Gnoli, Geestverwanten? (15) | Bespiegelingen na een symposium | Kijken en zien | In gesprek met Vrienden... | Van de bestuursafel: Schenken mag | Colofon

De Rode Draad

Gezocht: nieuwe redactieleden voor het Journaal

25 jaar Vriendenjournaal, hoe nu verder?

Tussen droom en werkelijkheid gaapt een kleine maar verbeeldrijke ruimte. Het jubileumfeest in november is weer voorbij. En de redactie realiseert zich hier en nu dat er ruimte is in het redactieteam voor vernieuwing; want volgend jaar gaan drie redactieleden afscheid nemen. Wij nodigen geïnteresseerde leden van de vriendenvereniging uit hun belangstelling voor het redactielidmaatschap kenbaar te maken. Bij voorkeur kan dit door middel van een e-mailbericht aan de eindredacteur

Nick van Broekhoven, hierin kort beschreven personalia, motivatie en bereikbaarheid.

Als u interesse hebt of nadere informatie wilt, reageer dan naar nivabrohov@gmail.com. Als u een geschikte kandidaat kent, stelt de redactie het op prijs als u hem of haar attendeert op deze oproep.

Verder in deze 89ste aflevering: **Jan Verheugt** over 'Realisme' van Har Sanders en Domenico Gnoli. **Liesbeth Schreuder** sluit haar redactionele bijdragen aan het Journaal af met een beeldrijk verslag van haar ontmoeting met Diana Franssen: Kunst en context. **Lisette Almering** schrijft over de expositie Oog in Oog met Frans Hals; een interview met Diana Franssen. **Jan Verheugt** gaat *In gesprek met Vrienden*. **Piet van Bragt en Nick van Broekhoven** wijden ieder een terugblik op het feestelijke jubileum van de Vereniging. De *Musomanie* roept de vraag op wat de moderne kunst geweest zou zijn zonder Picasso. Het bestuur schenkt in een verhelderende bijdrage aandacht aan de mogelijkheden van schenking voor een goed doel, zoals onze vereniging (een culturele ANBI). Zeker ook een bijzondere vorm van verbondenheid met de vereniging. Zien is niet genoeg.

Reacties van lezers via info@vriendenvanabbe.nl

Nick van Broekhoven, eindredacteur

Alle bijdragen zijn na publicatie ook te lezen via de website van de Vereniging: www.vriendenvanabbe.nl

EEN ONTMOETING TUSSEN KERK EN KUNST

Kunst en context

Dit is mijn laatste bijdrage in de reeks 'Gesprekken in het museum'. Eerder ontmoette ik de kunstenaar, kunstcriticus en de filosoof. Nu ga ik -buiten het museum- in gesprek met curator Diana Franssen

Door Liesbeth Schreuder

Diana Franssen is sinds kort niet meer dagelijks te vinden in het museum, haar pensioen nadert. Recent heeft ze een kleine en verrassende presentatie gemaakt in DOMUSDELA. Opnieuw een onverwachte plek in de stad waar werken uit de collectie van het museum worden getoond, naast de vitrine in het Van der Valkhotel Eindhoven en bij Piet Hein Eek. Verrassend vanwege de combinatie met drie oude beelden uit de Paterskerk. Haar zoektocht om tot dit resultaat te komen is terug te vinden in een prachtig schrift met tekeningen en tekst (zie foto volgende pagina). Een kunstwerkje op zich, dat hopelijk terecht komt in het archief. De foyer van het net geopende gebouw is toegankelijk voor een breed publiek in diverse settingen, zoals rouw, horeca, of een congres. Het is een eigentijdse ruimte, met veel glas, geen nissen of een geschikte muur voor schilderijen. Buiten had ik door de glaswand de installatie al kunnen zien: een combinatie van enkele beelden met video's. Opvallend hoe in de drukke ruimte de beeldengroep meteen mijn aandacht trok; niet door hard roepen om aandacht met felle kleuren of afwijkende vormen. De verstilling ervan daalde neer.

hart en de tijd. Uiteindelijk heb ik deze metaforen niet stringent toegepast. Ik ben in mijn eerste gedachten uitgegaan van de symboliek van de drie heiligenbeelden. Religieuze symboliek is niet mijn expertise, dus moest alles weer eens goed opgefrist worden. Dat is sowieso altijd mijn manier van werken: in de boeken of het archief duiken en ontdekkingen doen, checken en dubbelchecken of mijn bevindingen wel kloppen, recapitulieren en dan teruggaan naar wat er uiteindelijk van je wordt gevraagd. Dit heet gewoon: onderzoek en is een ondeelbaar onderdeel van de functie van een curator. Iets wat zeer met mij is verbonden. Die ijsberg, onder water een grote ijsklomp en boven water fotogeniek en adembenemend."

Hoe laat je de oorspronkelijke betekenis zien, terwijl alle werken in een ongebruikelijke context worden gepresenteerd?

"Door de kerkbeelden van hun hoge sokkels te halen en de kunstwerken op een ongebruikelijke plek te plaatsen doorbreek je een bepaald verwachtingspatroon bij de beschouwer. Bij elkaar in een installatie ontstaat een nieuw beeld. Een ding hebben ze gemeen: het zijn objecten om op te reflecteren, of het nu het kerkbeeld met zijn christelijke iconografie is of hedendaagse kunstwerken met beschouwingen over onze huidige samenleving. Hun oorspronkelijke betekenis verandert niet, maar er wordt door de herinrichting een betekenislaag aan toegevoegd."

Hoe heb je een verband gelegd?

Ik heb gezocht naar een extra betekenislaag in een verhalende structuur die de werken inhoudelijk en visueel verbindt en op

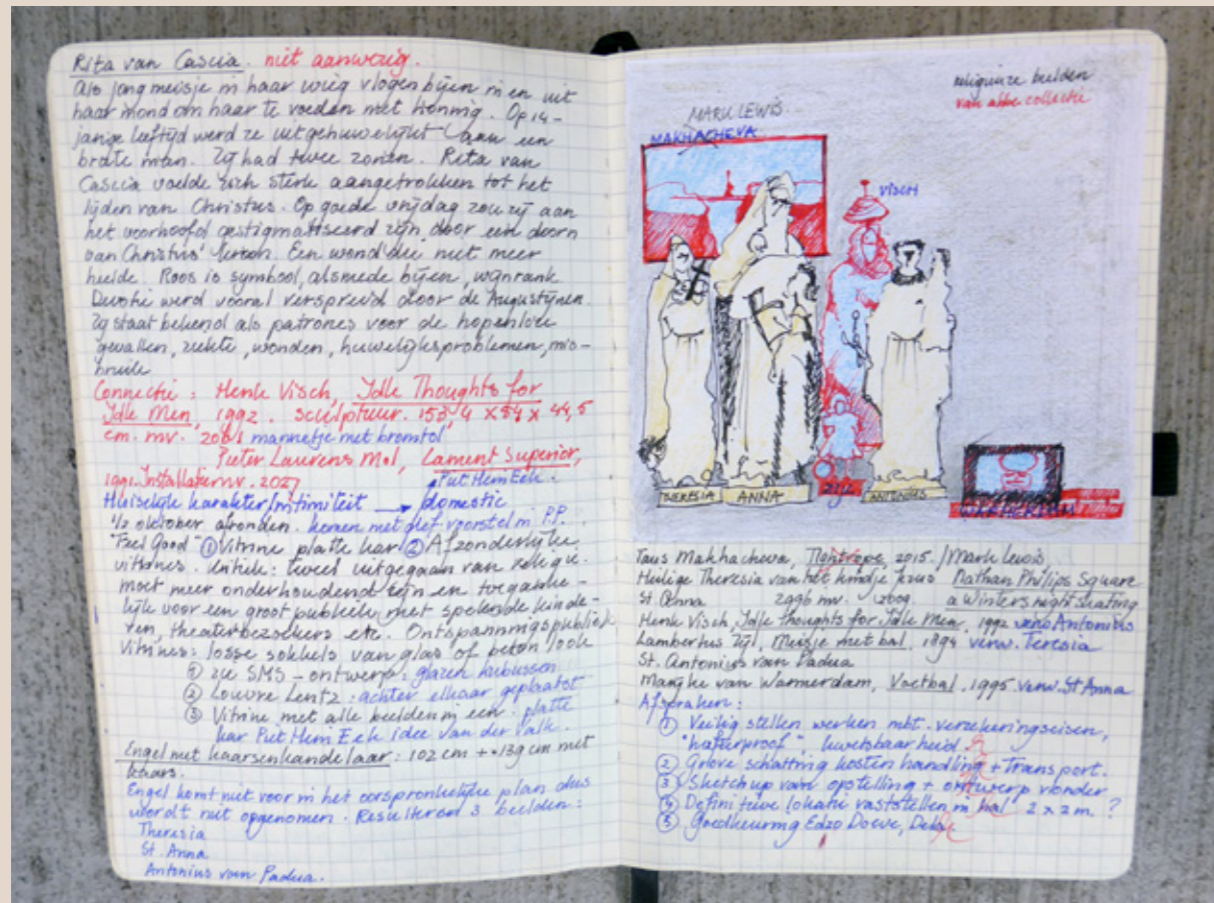
De ontmoeting met kunst ligt in deze ruimte niet direct voor de hand. Met welke factoren heb je rekening gehouden?

"Mijn doel was om drie kerkbeelden te combineren met kunst uit de collectie met respect voor de oorspronkelijke betekenis, met begrip voor de bijzondere locatie, maar ook met voldoende visuele aantrekkingskracht om bezoekers even stil te laten staan. Daarom heb ik - in overleg met de opdrachtgever Dela - gekozen voor een ruimtelijke constellatie van beelden op een plateau, zodat de werken aan alle kanten te zien zijn."

Waren er nog andere eisen?

"Ja, ik moest ook rekening houden met het zogenaamde *Inspiratiedocument* dat de Dela had laten opmaken door historicus Gerard Rooijackers, met metaforen als het licht, het

elkaar laat reageren. De heiligen zijn hier veel beter te zien, waardoor opeens details gaan opvallen. Ze lijken minder afstandelijk, minder katholiek en heilig, weg van hun voetstuk in de kerk, maar wel veel persoonlijker door de zichtbare details en de uitdrukking op de gezichten en door de vervormingen die de maker aanbracht, omdat ze veel lager zijn geplaatst dan voorheen.

Tijdens mijn onderzoek naar hun betekenis viel me op dat ze als beschermheiligen allen iets te maken hebben met het kind. Theresia van het kindje Jezus, Antonius van Padua met het kindje Jezus op zijn arm en St. Anna, met haar dochter. Via kind en spel kwam ik uit bij het in de donkere jaren dertig geschreven *Homo Ludens*, de spelende mens van de historicus Johan Huizinga (1872-1945), met daarin de stelling dat alles wat wij mensen cultuur noemen, voortkomt uit spel, en zich ook verder ontwikkelt als spel. Als de mogelijkheid tot spelen onder druk komt te staan, is dus de hele cultuur onder spanning. Mijns inziens, nog steeds passend in deze tijd.

Verbinding met museumcollectie

Deze gedachte heb ik gebruikt om de collectie van het museum te doorzoeken. Ik kon het vrijwel direct verbinden met een beeld van Henk Visch *Idle Thoughts for Idle Men*, de 'prediker' met zijn tollende gedachten, die de ironische kant van de spelende mens belicht. En het bronzen meisje van Lambertus Zijl. Hij wist haar 'te pakken' op het moment dat ze even werd afgeleid van haar balspel. Het is een schattig kleinood dat ook jarenlang door

mensen is aangeraakt, dat kun je zien door het goudglanzende haar. Voor mij zijn die details belangrijk. In de video van Mark Lewis dansen twee mensen op het ijs, verliefd of toch niet. Het gaat om het spel tussen twee mensen. Maar de achtergrond gaat niet mee in hun spel; het toont een eigen wereld. In de video Voetbal van Marijke van Warmerdam balanceert een jongen 9 minuten lang een bal op zijn hoofd. Opeens hoor je kerkklokken op de achtergrond, die de val van de bal lijken aan te kondigen. 'Perpetuum mobile', tijd is niet belangrijk, spel is essentieel."

Hoe trof je de kerkbeelden aan?

"De beelden waren aan de achterkant deels flink beschadigd vanwege hun oorspronkelijke plek tegen de muur of pilaren in de kerk. We hebben de ergste schade hersteld, maar ervoor gekozen om hun herkomst te tonen, vandaar ook de plaatsing in een cirkel. Tijdens het schoonmaken van het beeld van St. Anna vonden we een klein ringetje met edelsteentjes en wat oude muntjes. Offergaven. We hebben deze bewust niet verwijderd."

Bezoek
 De foyer bij de voormalige Paterskerk is vrij te betreden. U kunt dus ook zonder een directe aanleiding de installatie bekijken. De zorgvuldige plaatsing, de onderliggende betekenislaag en de bijzondere combinatie van kunst en kerkelijk erfgoed maken een bezoek zeer de moeite waard.

FESTIVAL VAN DE VRIENDEN

17 november

“WANNEER DER WETENSCHAP WEET WAT DER TOEKOMST BRENGEN GAAT, DAN KAN DER WETENSCHAP NIET VERDER GAAN. HET IS NIET WETENSCHAPPELIJK OM VOORUIT TE KIJKEN.”¹

VREEMDE VRIENDEN VERTELLEN VERHALEN

Door: Nick van Broekhoven

Dit zou wel eens waar kunnen zijn: kunst kent geen onaantastbare regels en geeft geen simpele oplossing van problemen.² Bij wetenschap ligt dat duidelijk heel anders. Dit zou de samenvattende conclusie kunnen zijn van het symposium Kunst ontmoet wetenschap waarmee de Vriendenvereniging haar jubileum op 16 november vierde.

Het symposium werd als wetenschappelijke bijeenkomst in de verf gezet door een viertal inleiders, die een veelkleurig beeld schetsten over hun ontmoeting met het thema. Nu wil het toeval dat er in het Louvre tot eind februari een tentoonstelling te zien is gewijd aan bijna 160 werken van Leonardo da Vinci, de vijftiende-eeuwse kunstenaar-ingenieur uit Italië. Hij had de behoefte om zijn artistieke belangstelling met proefondervindelijke experimenten te verrijken. In zijn werken kunnen wij de gelukkige samenhang van (beeldende) kunst en (toegepaste) wetenschap bewonderen. Zijn kunstenaarshand verhefde het experiment tot kunstwerk. Iets dergelijks deed een van de inleiders, waarover later meer.

Raymond van Ee,
(o.a. perceptie en neuro science, Leuven, Nijmegen)

De eerste inleider presenteerde een helder beeld van het fysieke waarnemingsproces en schetste daarmee de onderlinge verhoudingen tussen wetenschap en kunst en evenzeer van de scheiding van deze relaties. Hoe werkt het sensorische systeem (zintuiglijke waarneming) voor perceptie en de ontcijfering van deze waar-

neming door het menselijke brein? De wetenschappers leveren hiervoor ‘mooie’ formules en aldus verworven kennis leidt tot verder inzicht: zij leveren de redenering die naar de conclusie leidt. De wetenschappelijke ‘mooie’ plaatjes leveren niet alleen conclusies, maar laten ook de onderbouwende redenering zien. Kunst heeft ook plaatjes nodig, maar je kunt er niets uit concluderen. Kortom: kunst inspireert, wetenschap concludeert

Godelieve Spaas,
verbonden aan Avantis Hogeschool

Toekomstonderzoek presenteerde zij door middel van een verhaal vanuit de toekomst: leren voor de toekomst begint met de vraag naar onze toekomstbestendigheid. Wat is onze kennis van gister waard voor de toekomst? Wat denken we te vinden in de verbinding van economie, samenleving en natuur met de manier waarop we leven, werken en ondernemen? Leren voor de toekomst: zoekend naar een nieuwe balans tussen weten en niet weten? Een uitdaging om samen maatschappelijke vernieuwing te ontdekken.

De Claudespiegel, uit de presentatie van Peter Delpout.

Peter Delpout, Cineast en auteur

En een van de andere inleiders, ziet verbeelding als voertuig voor verhalen. En uiteindelijk openbaart zich zijn behoefte aan verhalen waarin de waarheid schuilt: het willen begrijpen van de wereld, waarneming te doorgronden door middel van beeldende kunst en filmverhalen. Eigenlijk een klassiek idee: “de mythe is de waarheid. Maar om die waarheid te zien moeten we de mythen steeds weer vertellen en interpreteren.”³ Hij introduceert de Claudespiegel en zijn eigen roman *In het zwart van de spiegel* (2018) en illustreert zijn verhaal met de welsprekende weergave van Poussins ‘werkelijke’ *landschap met onweer* met daarin een verborgen boodschap: een Bachustempel, een spiegel die alles toont, de hele wereld in verscheidenheid: symbool voor de moderne iPad.... Hij sluit af met de beloftevolle uitspraak: ‘als je je iets kunt voorstellen, dan kun je het ook maken.’

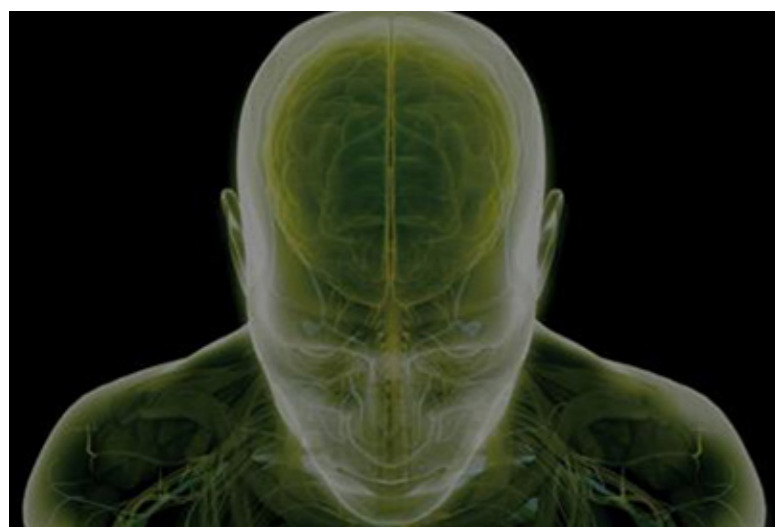
verbeelding (of het gebrek daaraan) gelegen. De getoonde afbeelding laat over het wetenschappelijke gehalte van het kunstwerk weinig twijfel bestaan. Maar ook zijn hand verhefde het experiment tot kunstwerk. En zo kwam het jubileumsymposium nog rijkelijk uit de verf.

Dreamwarp, uit de presentatie van Willem Fermont.

Dan is het nog maar een klein stapje naar de dromenwereld van **Willem Fermont, geoloog, paleontoloog en dromenonderzoeker**. Volgens zijn stelling “kan onderzoek naar het onderbewuste ons inzicht in de gezamenlijke bron van wetenschap en kunst vergroten”. Zijn dromenstudie levert hem in ieder geval voldoende relativering van de werkelijkheid op om een aantal verbeeldingrijke kunstwerken te scheppen en te tonen: droombeelden zou je kunnen zeggen. Apotheose vormde zijn verwerkelijkte droom van een Kunst- en Vliegwerk, dat volgens zijn schepper ook werkelijk kon vliegen. Dat het bij de presentatie niet volledig van de grond kwam, heeft ongetwijfeld aan onze

Hersensfuncties, uit de presentatie van Raymond van Ee.

Toekomstonderzoek, uit de presentatie van Godelive Spaas.

¹ Marten Toonder: *De Niks*, 1961

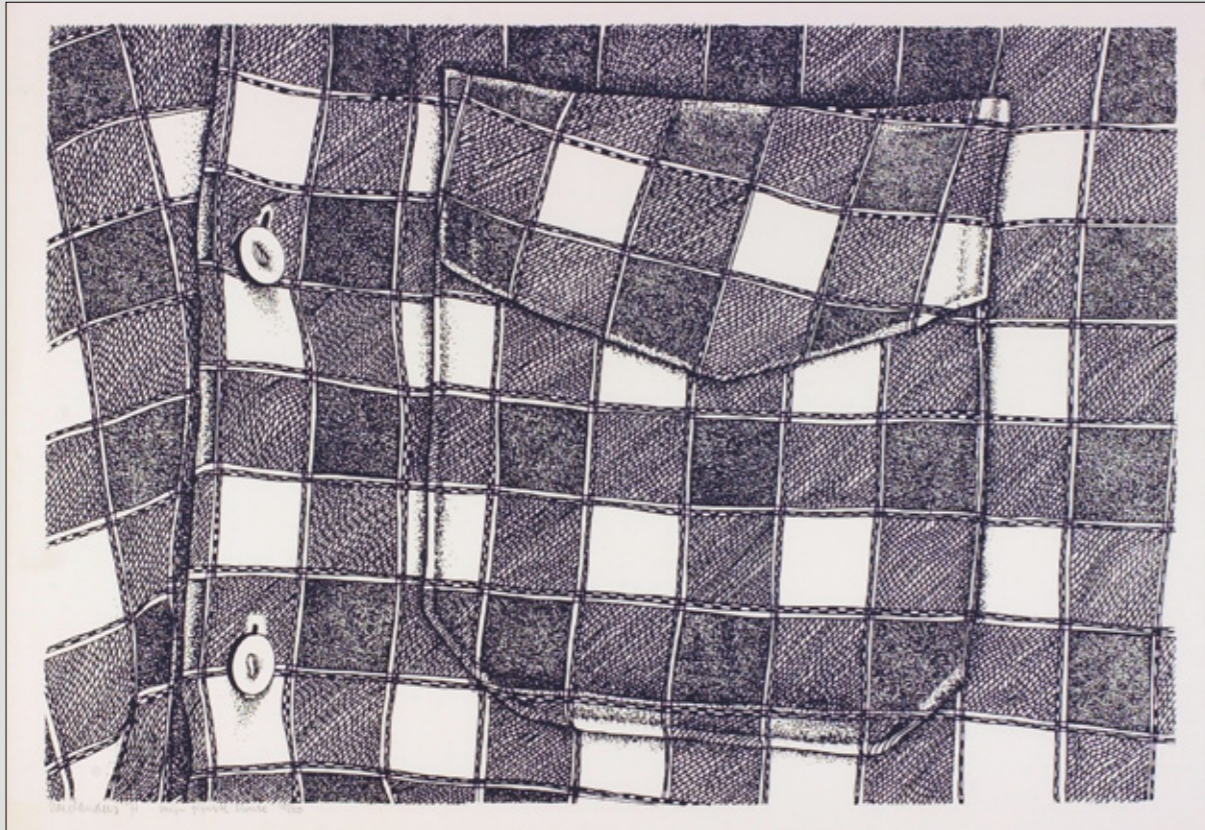
² Van Gogh dacht hier anders over: “Ik vind dat kleur, dat clair-obscur, dat perspectief, dat toon, dat tekening, enfin alles wel degelijk bepaalde wetten heeft die men bestuderen moet of kan, net als chemie en algebra.” Maar dit geeft aan hoe tegenstrijdig de opvattingen, de regels binnen de kunstwereld zijn.

³ Marjoleine de Vos: *Doe je best. Lof van het ongrijpbare leven*. A'dam 2018.

‘Realisme’

van Har Sanders en Domenico Gnoli Geestverwanten? (15)

Har Sanders,
Mijn fijnste blouse, 1971,
zeefdruk 49,9 x 70,2 cm.

Door: Jan Verheugt

Na de Tweede Wereldoorlog bestond er in de kunstwereld veel belangstelling voor abstracte kunst in allerlei verschijningsvormen. Maar rond de jaren zeventig van de vorige eeuw maakten kunstenaars op verschillende plaatsen, geheel onafhankelijk van elkaar en op verwante wijze, schilderijen en grafisch werk met (foto-)realistisch weergegeven voorstellingen. Twee van hen waren Har Sanders (Den Haag 1929 - Oude Pekela 2010) en Domenico Gnoli (Rome 1933 - New York 1979).

Van decorateur naar kunstenaar

Na de oorlog trad Har Sanders in dienst bij Vroom en Dreesman in Den Haag als etaleur en later als ontwerper van etalages. Daarnaast volgde hij in de avonden de kunstacademie. In 1965 werd hem gevraagd docent tekenen te worden aan de Academie voor Industriële Vormgeving in Eindhoven. Hij gaf daar in de avonden en op zaterdag les, zodat er voor hem vanaf die tijd veel tijd ontstond om zich meer aan kunst te wijden en vrij werk te maken. Sanders ontwikkelde een voorliefde voor voorwerpen die om hun vorm, structuur of door de eigenaardige charme van hun ouderdom de moeite waard waren om deze zo getrouw mogelijk weer te geven als schilderij of in grafisch werk. Hij was vooral gefascineerd door textiele structuren van geweven blokken,

strepen en ruiten in boerenkatoen. Dat is ook niet zo verwonderlijk met een vader als kleermaker en een grootvader die de kost verdiende met borduurwerk van onder meer vaandels van harmonieën, en die zelf als kind van drie jaar oud al zijn eigen vestje kon naaien. Hij was zogezegd opgegroeid in een wereld van textiel. En dat zie je in zijn werk heel goed terug.

Een blouse

'Mijn onderwerpen zijn om mij heen, thuis en op reis', zo zei hij zelf. Zijn werk heeft altijd het menselijk handelen, het menselijk schepend vermogen als onderwerp. Sanders vestigde onze aandacht op datgene waar we doorgaans achteloos aan voorbij gaan en wat tot een nieuwe beleving van de werkelijkheid leidt. Hij isoleerde

onderdelen uit onze vertrouwde leefwereld. Zo gaf hij er een nieuwe betekenis aan. Dat deed hij op een persoonlijke manier waarbij hij ook oog had voor sporen die mensen achterlaten, bijvoorbeeld in de vorm van slijtplekken op kleding. Hij schilderde dan wel niet de drager van de kleding, maar die is ongemerkt toch zijn sporen na. Een voorbeeld daarvan is het hier afgebeelde werk *Mijn fijnste blouse* (1971). Sanders werd verder vooral bekend door zijn geschilderde (beslapen) kussens met die typische streepjespatronen en natuurlijk door de geschilderde circustent die hij in het Speelhuis in Helmond aanbracht. Helaas ging dit theater met dat kolossale werk in 2011 door een enorme brand in vlammen op.

Relativerend Realisme

Directeur Jean Leering wees Sanders er begin jaren zeventig op dat er ook in het buitenland andere kunstenaars, onafhankelijk van elkaar, zich met gelijksoortige uitingen van het realisme bezighielden. Sanders bleek daarvan niet op de hoogte te zijn. Onder de noemer Relativerend Realisme bracht Leering in 1972 diverse kunstenaars met eenzelfde wijze van zien en werken in een expositie in ons museum bijeen. Zij namen volgens Leering de uiterlijke realiteit niet als uitgangspunt, maar zetten 'de werkelijkheid tussen haakjes, op ironische wijze', relativerend dus,

waardoor de werkelijkheid haar vertrouwde betekenis verloor. Onder de deelnemende kunstenaars bevond zich ook de Italiaanse schilder Domenico Gnoli. Zijn werk hing tijdens de tentoonstelling zelfs naast dat van Sanders. Zo bracht Leering hun onderlinge verwantschap onder de aandacht van de kijker.

Een jasje

Net als Sanders gebruikte Gnoli elementen die bekend en simpel zijn. 'Ik heb nooit willen vervormen; ik isoleer en geef weer. Mijn thema's komen uit het heden, uit bekende situaties, uit het dagelijks leven; omdat ik een voorwerp altijd zichzelf laat, voel ik het magische van zijn aanwezigheid', aldus de kunstenaar in een interview. Gnoli hanteerde een bijzondere schildertechniek. Hij prepareerde zijn schilderdoeken met zandkorrels, soms met marmersplinters, en bracht daarop de acrylverf aan. Daardoor kregen zijn schilderijen een korrelige textuur. Gnoli schilderde alledaagse, heel persoonlijke voorwerpen zoals een handschoen, een stropdas of een schoen. De dragers daarvan zijn weliswaar aanwezig in de vorm van de tenen in een damesschoen of van een strakke haarscheiding, maar ze komen niet als herkenbare personen met hun gezicht in beeld en zijn volstrekt van ondergeschikt belang. De aandacht gaat vooral uit naar het voorwerp zelf en de stofuitdrukking. Hij versterkte dat door de attributen ook nog eens extreem te vergroten. Zo speelde hij toch met de realiteit, ook al beklemtoonde hij meermaals die niet te willen vervormen. Dat geldt bijvoorbeeld ook voor *Coat* (1968) waarbij Gnoli met grote precisie een deel van een colbertjasje schilderde, met een scherp oog voor detail (het knoopsgat, de borstzak, de revers met de schaduwwerking en het visgraatmotief). Bijzonder is het stukje overhemd in de linker bovenhoek. Dat verwijst naar de aanwezigheid van het lichaam van een anonieme persoon.

Verwantschap en verschillen

Zoals uit bovenstaande blijkt bestonden er ontegenzeggelijk veel overeenkomsten in het werk van beide kunstenaars, ook al bleek Sanders toch meer geboeid te zijn door de optische effecten die de door hem afgebeelde stoffen teweeg brachten. Qua persoon waren ze echter elkaars tegenpool. Sanders woonde in zijn Brabantse tijd heel sober in de afgelegen bossen van Stiphout en later op het verlaten platteland van Oost Groningen en Gnoli in het drukke New York. Deze laatste verkeerde altijd met veel vrienden om zich heen en leefde daar op een vorstelijke, dandyachtige wijze. Sanders had ook heel wat vrienden, maar dat waren vooral penvrienden op afstand met wie hij jarenlang correspondeerde.

Domenico Gnoli, *Coat*, 1968, olieverf, zand op doek, 153 x 124,8 x 6 cm (incl. lijst).

Een symposium over wetenschap en kunst

BESPIEGELINGEN NA EEN SYMPOSIUM

Door: Piet van Bragt

Vijftwintig jaar Vriendenvereniging. Al vijftwintig jaar bestaat er een trouwe groep vrienden die dit museum door dik en dun ondersteunen en dat ook nog vele jaren van plan zijn. Vijftwintig jaar betekent ook dat we als Vriendenvereniging de volwassenheid hebben bereikt. Verschillende ontwikkelingsstadia zijn de afgelopen jaren gepasseerd, van jeugdige onbezonnenheid tot gelouterde wijsheid. We hebben bereikt dat we een Vriendengroep zijn die in de loop der jaren gevoel voor kunst hebben gekoesterd en begrip hebben voor de plaats van de kunst in de wereld waarin wij leven.

De vier sprekers in het symposium benadrukten ieder op hun eigen wijze, vanuit hun eigen disciplines, deze nadruk op kunst en de wetenschap die zij bedrijven. Vooral Willem Fermont, geoloog en paleontoloog, liet duidelijk het verband zien tussen zijn wetenschappelijk onderzoek naar de wereld van de droom en de raakvlakken met de kunst. De ene discipline inspireerde de andere, vandaar dat hij naast wetenschapper ook werkt als kunstenaar. Zijn kunst is een verlengstuk van zijn wetenschappelijke arbeid, wat hij vooral in zijn performance na zijn lezing op een zeer humoristische wijze aan zijn publiek duidelijk maakte.

De vrienden realiseerden zich dat zij hun steun en belangstelling verlenen aan een bijzonder museum. Het Van Abbemuseum is sinds jaar en dag een museum dat zijn plaats in de maatschappij duidelijk wil maken. Het is een museum dat soms gewaagde maar relevante uitspraken doet en dat ook zichtbaar maakt in zijn tentoonstellingsbeleid. Dat maakt het voor velen een interessant museum, hoewel het enige inzet vraagt van de bezoekers. Maar we weten dat bijna iedereen die het museum bezoekt, het rijker verlaat dan bij zijn binnenkomst. Maar dat hoort ook zo als er een confrontatie is met verrassende visies.

Kunst ontmoet wetenschap: een spiegelbeeld

Het symposium sneed een gedurfd thema aan: Kunst ontmoet wetenschap. Wetenschap en ook technologie, is voor Eindhoven van uitermate groot belang. Zonder wetenschap zou Eindhoven in de huidige vorm niet bestaan. We bevinden ons gelukkig niet voor niets in de slimste regio van de wereld. Kunst is geen centraal gegeven in onze maatschappij. Maar kunst is zeker een spiegel waarin de maatschappij zich kan beschouwen. Spiegelen betekent echter ook dat alles wel in spiegelbeeld wordt getoond. En soms kan de spiegel door zijn convex of concaaf gebogen oppervlak de

werkelijkheid vertekenen. Denk aan de Claude spiegel, waarover de auteur en cineast Peter Delpeut een treffende beschouwing gaf. De spiegel die hij toonde, en die wij tot ieders verbazing ook konden terugvinden in onze eigen mobiele telefoon, liet zien hoe het landschap na deformatie in de spiegel zijn volle schoonheid toonde. Maar de realistische weergave van de werkelijkheid wordt in het spiegelbeeld op subtiele wijze vermeden. Hoewel, alleen de zeer aandachtige kijker merkt dat verschil misschien op.

Dus kunst is niet het correcte visuele beeld dat men zou kunnen verwachten. Het is verstandig om het beeld van de spiegel inderdaad goed voor ogen te houden. Wat maakt de weergave van kunst dan zo anders? Is het doordat wij kijken via een medium, in dit geval een reflecterend oppervlak? Of is het doordat er nog meer factoren of media zijn die de visuele van het beeld een ander karakter geven? Mag men kunst dan niet beschouwen als een metaforisch beeld van datgene wat wij in onze maatschappelijke betrekkingen ervaren? Kunst is geen reflectie? Geen waardeoordeel? Maar kan kunst wel een andere functie gekregen hebben in onze eigen actuele tijd? Ik denk van wel, gezien het feit dat kunst door zijn wijze van vormgeven soms processen bloot kan leggen die de mening van de kijker van richting kan doen veranderen of, nog beter, van nuances kan voorzien. Kunst is dan geen volger, maar kan een radicale kracht zijn die processen bloot wil leggen.

In dit beeld past ook de wetenschap. De wetenschap met zijn talloze disciplines werkt ook aan een beeld van onze wereld. Iedere discipline is actief vanuit zijn eigen gezichtsveld, maar zal steeds zoeken naar interdisciplinaire wegen die kennis en inzicht met elkaar verbinden. Wetenschap houdt zich, eenvoudig gezegd, bezig met het ontraadselen en onttoveren van onze materiële

wereld. Wetenschap zoekt en baseert zich op feiten. Kunst daarentegen is ook met de wereld en al zijn verschijningen bezig, maar wil dat fenomeen vanuit een andere hoek benaderen. Kunst baseert zich op vooronderstellingen, op aannames en wil feitenmateriaal zonodig voorbarig vinden. Toch hebben kunst en wetenschap veel gemeenschappelijk, namelijk beiden zullen terreinen van creativiteit ontginnen. Ook wetenschap kan niet zonder dat en is niet slechts gefundeerd op cognitie.

Intuïtie als bemiddelaar?

In het symposium wilden wij een poging wagen om kunst en wetenschap dichter bijeen te brengen. Intuïtie als verbindende kracht tussen beide cognities heeft waarschijnlijk voor velen die brugfunctie. Bij intuïtie vallen ogenschijnlijk opeens op een onverwacht moment oplossingen bij ons binnen. Feitenmateriaal en ervaringen, ogenschijnlijk onbewust, kunnen ons opeens overvallen en een nieuw beeld creëren.

Als kunstenaar en wetenschapper samenwerken is het van belang om vooraf vast te stellen wat het resultaat moet zijn en hoe dat geëvalueerd moet worden. Het gevaar is dat overeenkomsten worden gedefinieerd in termen van menselijke eigenschappen, 'We zijn toch allemaal creatief!' Het wordt pas interessant om niet vanuit gevoel of toeval te werken, maar te starten vanuit

methodologische theoretische verschillen tussen kunst en wetenschap. Want kunst en wetenschap doen heel verschillende dingen. Opmerkelijk is dat de ervaring leert dat kunstenaars die zich volledig in de wetenschappelijk praktijk begeven in staat zijn wetenschappers en ook kunstenaars in beweging te brengen. De hoogleraar Raymond van Ee verwoordde dat treffend in zijn lezing voor de Vrienden. Hij memoreerde daarin zijn zeer succesvolle samenwerking met kunstenaars. Ook Godelieve Spaas, die een mooi en treffend toekomstbeeld schetste, zag de relatie tussen zowel creativiteit en intelligentie erg scherp, maar plaatste die wel zeer verhelderend in een maatschappelijke context.

Het was een spannende en ook zeer interessante dag voor de deelnemende vrienden, ook voor allen die aan dit symposium hadden meegewerkt. De sprekers, de technische dienst, ieder was op zijn best. En de lunch was prima en natuurlijk ook de borrel na afloop waar gelegenheid was om nieuwe vriendschappen te smeden. Wat ook nadrukkelijk werd gedaan.

En gelukkig was er ook een cadeau van de jubilerende vereniging voor het museum. U raadt het al, natuurlijk een kunstwerk en wel van Stijn Peeters!

Volgend jaar weer een symposium? Een goed idee?

Dreamboat, uit de presentatie van Willem Fermont.

Kijken en zien

Expositie Oog in Oog met Frans Hals, 17-eeuwse schilderijen uit het Frans Hals Museum (Haarlem) en meer...

Een interview met curator Diana Franssen.

Door: Lisette Almering

Kort, tussen 4 en 26 januari 2020, hangen dertien kunstwerken afkomstig uit het Frans Hals Museum in het Van Abbemuseum. We zien enkele 17e-eeuwse schilderijen met 17e-eeuwse voorwerpen uit een privéverzameling tezamen tentoongesteld. Bovendien wordt het publiek geattendeerd op verwijzingen naar moderne en hedendaagse kunstwerken afkomstig uit de Van Abbemuseum collectie, die een relatie vermoeden met de oude werken. Vanwaar deze keuze voor Frans Hals? Welke schilderijen betreft het en wat onthult de koppeling van oude schilderijen en contemporaine objecten met moderne en hedendaagse kunst ons?

Diana Franssen vertelt

Kunstwerken van bekende oude meesters zijn zelden te zien in Brabant, daarvoor moet het publiek meestal verder van huis. Een vorige soortgelijke expositie (in januari 2018), getiteld *10 Topstukken: Oog in oog met Rembrandt* met o.a. werk van Rembrandt, Karel Appel, Constant, Brancusi en Picasso, trok veel belangstelling. We presenteerden in Eindhoven oude kunst in

dialogo met de collectie van het Van Abbemuseum. Het publiek bewonderde niet alleen de tien klassieke topwerken uit diverse collecties van andere musea, maar kon tevens, aan de hand van een speciale route door de bestaande collectiepresentatie, steeds een kunstwerk uit de twintigste en eenentwintigste eeuw verbinden met een historisch kunstwerk.

F. Hals, *Portret van een dame met handschoen*, 1645-1650, privécollectie, bruikleen via Frans Hals museum Haarlem.

P. Picasso, *Femme en vert*, 1909, collectie Van Abbemuseum. Foto: Peter Cox.

W. vd Plas, *Kid Oliveira (Boxer)*, 1939, collectie Van Abbemuseum. Foto: Peter Cox.

Bij de komende tentoonstelling *Oog in oog met Frans Hals* nodigt het Van Abbemuseum bezoekers opnieuw uit verbindingen tussen heden en verleden te (her)ontdekken. Immers, het hart van onze collectie – de moderne kunst – is een wezenlijk onderdeel van een veel langere kunst- en cultuurgeschiedenis.

De opzet van de expositie

Diana koos dertien kunstwerken uit de collectie van één museum, het Frans Hals Museum te Haarlem. De schilderijen vormen een leerzame dwarsdoorsnede van de vaste collectie aldaar en beslaan diverse genres: stillevens, portretten, landschappen en zogenaamde genre- (alledaagse) taferelen. Deze oude werken blijken thema's te bevatten die ook in de moderne en hedendaagse kunst actueel zijn.

Curator Diana bracht bij de tentoonstelling een extra element in. Ze betrok diverse voorwerpen uit de privéverzameling van de Eindhovense collectioneur Piet van der Meulen bij de expositie. Van der Meulen bouwde in de loop der jaren een collectie op van honderden voorwerpen - kunst en kunstnijverheid - uit de zestiende en zeventiende eeuw met veelal de VOC als thema. Diana baseerde haar keuze van enkele objecten voor de onderhavige expositie op een directe of verrassende relatie ervan met de getoonde schilderijen uit de Gouden Eeuw. Bij elk schilderij zocht zij een attribuut dat een detail accentueert, een verborgen symboliek herbergt of de afbeelding juist geheel laat kantelen in betekenis. De bezoeker komt *oog in oog* te staan met gebruik-artikelen uit de leefwereld van de personages afgebeeld op de kunstwerken. Tevens kan het publiek de verborgen symboliek van verschillende attributen op de oude schilderijen ontdekken. Vervolgens gaan museumgangers op expeditie door ons museum met een speciale *Oog in oog-tour*, een ware zoektocht zowel naar kunstwerken uit de eigen collectie, als naar onderlinge verbanden. Het publiek ervaart hoe deze kunstwerken in relatie kunnen

staan tot de geleende werken van de oude meesters. Brede, historische verbanden treden zo op de voorgrond en de eigen collectie komt op een andere manier in de schijnwerpers.

*Men kijkt niet meer alleen,
maar men ziet inmiddels ook ...*

Enkele kunstwerken als voorbeeld

Een portret van *Een dame met handschoen* geschilderd door Frans Hals in 1645 wordt begeleid door een set geborduurde handschoenen uit 1640. Als haar pendant dient *Femme en Vert* (1939) van Pablo Picasso. Het portret van Hals is natuurgetrouw geschilderd. Picasso herleidt daarentegen de onderdelen van het vrouwengezicht en de haarpartij tot stereometrische vormen. Een klassiek portret en een bijna abstract schilderij zetten zich tegen elkaar af (zie afbeeldingen vorige pagina).

Bij een volgend portret getiteld *Dikke man* van Dubroff (1635-1638), geschilderd door Frans Hals, staat een antiek glazen strijkglas, een verwijzing naar de keurig gestreken kanten kraag van de geportretteerde. Als pendant voor dit portret van Hals is uit de Van Abbe collectie gekozen voor Kid Oliviera, Boxer (1939) van Wim van de Plas. Twee aandachtig geschilderde portretten gaan een relatie met elkaar aan ondanks de eeuwen die hen scheiden. Naast een *stilleven* van Gerrit Willemsz Heda uit 1642 staat een tinnen 'Jan Steenkan', rond 1625 in gebruik bij het St. Elisabeths gasthuis te Haarlem. *Compositie XXII* (1922) van Theo van Doesburg daagt als tegenhanger de bezoeker uit om verbanden en verschillen tussen de twee schilderijen te ontdekken.

Th. van Doesburg, *Compositie XXII*, 1922, collectie Van Abbemuseum. Foto: Peter Cox

Wanneer we Adriaen van Ostade's *Boeren bij een herberg* (1650) bekijken, is er snel een relatie gelegd met een fraaie bokaal uit 1680 met diamantlijngravuren waarop dansende boeren te zien zijn. Het schilderij *Meeting Point* van Bruno Pacheco uit 2014/2015 dient als pendant. Op beide schilderijen is veel bedrijvigheid afgebeeld, iets van alle tijden, en kunnen de bezoekers op zoek naar een achterliggend verhaal.

Behalve deze vier schilderijen met de erbij tentoongestelde attributen en de pendants uit de eigen collectie, zullen ook de andere kunstwerken het publiek verrassen. Het portret van *Een dame met handschoen* en *Femme en vert sieren* alvast dit artikel. Voor de overige genoemde schilderijen en de daarbij te tonen objecten houden we het nog even spannend. Wellicht maken de drie bijgaande afbeeldingen van schilderijen uit onze eigen collectie u alvast nieuwsgierig zowel naar de verwante kunstwerken uit het Frans Hals museum, als naar de zeventiende-eeuwse objecten.

De Transhistorische Museum Methode

Het idee achter deze tentoonstelling komt voort uit museumbeleid. Het Van Abbemuseum experimenteert al langere tijd met verschillende manieren om de Westerse kunsthistorische canon om te vormen naar een verhaal gedragen door alle bevolkingsgroepen. Dit heet 'demoderniseren', blijkt uit het interview met curator Diana. Er wordt bijvoorbeeld gewerkt met de zogenoemde Transhistorische Museum Methode, een werkwijze tevens gangbaar bij het Frans Hals Museum. Tijdens eerder genoemde expositie *Oog in oog met Rembrandt* deed ons museum er ervaring mee op. Toen verbond het museum kunstwerken en ideeën uit diverse stromingen en tijdsgewrichten met elkaar; nu doen we dat nogmaals. Een dergelijke expositie biedt een weerwoord aan de strikt kunsthistorische indeling in periodes en stijlrichtingen met het Westen als graadmeter.

Ook het begrip 'dekoloniseren' speelt daarbij een belangrijke rol. De dekoloniale visie op musea houdt in dat de kennisproductie en de kunstverzameling sinds de Verlichting in Europa waren gekoloniseerd en dus in wezen een specifieke ideologie bevatten die 'wacht' op een doorbraak. Veel collectiepresentaties zijn gebaseerd op een selectief gebruik van empirische gegevens en een ethiek die ideeën van superioriteit omvatten. Dat kan ook anders. Diverse kunstwerken uit de Van Abbemuseum collectie zijn enerzijds geworteld in het Westerse en anderzijds in het niet-Westerse denken. Dit biedt een scala aan mogelijkheden zoals de onderhavige expositie toont.

Kunstwerken als 'tijdreizigers'

Het Frans Hals Museum en het Van Abbemuseum zijn al jaren bondgenoten en vinden elkaar bijvoorbeeld in bovenstaand idee van het transhistorisch museum. Directeur Ann Demeester uit Haarlem deelt onze ideeën over vermenging van oude en nieuwe kunst (autonomie en kopie etc.) om zo een andere visie op kunst en cultuur te bewerkstelligen, volgens Diana. Beide musea zoeken grenzen op en zien kunstwerken als een soort 'tijdreizigers'. Ontstaan in een bepaalde tijd en in een specifieke context, overleven ze die context alvorens we ze tonen en interpreteren in een ander tijdgewricht, een andere, nieuwe context en een andere culturele omgeving met nieuwe inzichten. Deze werken bieden zo aan curatoren de ruimte en het potentieel om nieuwe interpretaties te creëren en ervan te leren.

Kortom: een interessante expositie ziet u in de bovenste zaal van de nieuwbouw. Het is een expositie die verleidt tot een spannende zoektocht door het museum. Dit mag u niet missen, dus ga kijken tussen 4 en 26 januari 2020.

Hartelijk dank aan Diana Franssen voor dit boeiende interview.

In gesprek met VRIENDEN...

Door: Jan Verheugt

Voor deze rubriek leg ik Daan en Hannie Schram een paar vragen voor. Daan was in Eindhoven vanaf 1972 lector en sinds 1979 professor Technische Natuurkunde. En nu, sinds hij in 2006 met emeritaat ging, kan hij de wetenschap maar moeilijk loslaten. Hij geeft nog steeds lezingen en blijft publiceren. Hannie schrijft romans en gedichten (onder haar pseudoniem Hannie Groen).

Wat brengt kunst jullie?

Daan heeft de interesse voor kunst niet van thuis meegekregen. Pas op zijn buitenlandse reizen voor zijn werk kwam hij regelmatig in musea. Toen begon kunst voor hem te leven. Hij werd vooral gegrepen door de doeken van Francis Bacon met diverse Kardinalen, de verbeelding van de benauwdheid van machtsstructuren. Dat vormde voor hem een markeringspunt. Hannie komt vaker dan Daan in het Van Abbemuseum. Ze is er graag. Soms om één of twee kunstwerken te bekijken en hoopt dan daar rustig wat te kunnen schrijven. Het voelt voor haar als 'een pleisterplaats, een rustpunt, midden in deze jachtige stad'. In 1985 bezocht zij in het museum een expositie van Nicola de Maria met schilderijen direct op de muren. Het was volgens haar zo bijzonder, dat zij een afbeelding van zijn werk op de omslag van haar novelle *De Slavische mars* wilde hebben. Dat lukte met steun van het museum.

Hoelang zijn jullie al vriend van het museum?

Daan weet het niet meer precies; hij vermoedt vanaf de oprichting van de vereniging, dus al vijftientig jaar. Hannie werd ongeveer vijf jaar later lid, toen ze voor de liefde naar Eindhoven verhuisde.

Wat bracht jullie ertoe vriend te worden?

'Ook al had ik niet veel tijd voor museumbezoek, toch wil ik me graag verbinden met de stad waarin ik woon. Lid worden van de vriendenvereniging van dit prachtige museum bood die kans', zo zegt Daan. Al snel na haar komst in Eindhoven volgde Hannie zijn voorbeeld: door vriend te worden laat je zien achter het museum te staan.

Vertel je wel eens dat je vriend bent?

Hannie draagt aan anderen uit trots op het museum te zijn. Vooral dat het zo standvastig is, ook al is het niet altijd makkelijk wat het museum brengt en dat het niet toegeeft aan de verleiding blockbusters te maken. Daan bespreekt vaak met collega's het belang dat studenten met kunst in contact komen, met de verbeelding van de werkelijkheid. In hun studie zijn zij te veel bezig met de geconstrueerde werkelijkheid van modellen.

Kunst leert je vooral intuïtief te denken. Hij is het eens met Esches uitspraak dat 'kunst vooruitloopt op de werkelijkheid'. Dat maakt kunst juist belangrijk.

OP DE AGENDA VAN DE VRIENDENVERENIGING

- 20 december: Bezoek Voorlinden
- 2 januari: Geen salonbijeenkomst
- 6 februari: Salonbijeenkomst in de bibliotheek met Lex van Lith

Van de bestuurstafel

Schenken mag...

Zo nu en dan melden leden ons dat ze onze vereniging (een culturele ANBI) een schenking willen doen. Natuurlijk een fantastisch gebaar! Dat schenken is best ingewikkelde materie. Notaris Astrid Mertens – de Jong van Pigmans Ras Janssen Notarissen was bereid om de diverse mogelijkheden eens op een rijtje te zetten. Wij zijn haar hiervoor erkentelijk. Misschien brengt het leden op een idee.

Namens het bestuur,
Rita Bosch (secretaris)

Schenken kan op twee manieren

Schenken aan een goed doel kan op twee manieren: via een éénmalige schenking of via een periodieke schenking. Beide schenkingen zijn in het geval van onze vereniging aftrekbaar voor de Inkomstenbelasting (IB). Voor de aftrek van (losse) schenkingen gelden drempels en maximale bedragen. Hieronder wordt nader ingegaan op de twee manieren van schenken.

Eenmalige schenking

Voor het aftrekken van een 'gewone' gift gelden de volgende voorwaarden:

- Je doet de gift vrijwillig (zonder verplichting).
- De vereniging levert geen tegenprestatie, dus je krijgt er niks voor terug. Voldoet je gift aan de voorwaarden voor gewone giften? Dan is het bedrag van de gift aftrekbaar in de IB (box I). Er geldt een drempel en een maximum voor gewone giften.
- Het drempelbedrag voor gewone giften is 1% van je drempelinkomen met een minimum van € 60. Betaal je meer dan dit drempelbedrag, dan mag je het meerdere aftrekken.
- Je mag niet meer aftrekken aan gewone giften dan het maximum: 10% van je drempelinkomen.
- Heb je het hele jaar een fiscale partner of kies je ervoor om het hele jaar als fiscale partners beschouwd te worden, dan tel je de gewone giften van jezelf en je fiscale partner bij elkaar op. Om de drempel te berekenen, tel je ook de drempelinkomens van jezelf en je fiscale partner op.

- Omdat onze vereniging een culturele ANBI is, krijg je hiervoor extra aftrek. Wanneer je je aftrek berekent, mag je de gift aan een culturele ANBI verhogen met 25%. Voor deze verhoging geldt een maximum van € 1.250. Schenk je aan culturele instellingen, dan kun je dus zelfs 125% van de gift aftrekken (bij schenkingen tot € 5.000).

Periodieke schenking

Een periodieke schenking is een schenking die aan de volgende voorwaarden voldoet:

- Je geeft jaarlijks hetzelfde bedrag.
- Je betaalt het bedrag ten minste vijf jaar achter elkaar. Je hebt vastgelegd wanneer je jaarlijkse gift stopt. Je moet ook kiezen of je de betalingen laat stoppen bij je eigen overlijden of bij dat van je partner.
- Je bepaalt zelf of je het jaarlijkse bedrag opsplijt in meerdere bedragen (bijvoorbeeld een maandelijks betaling) of dat je het in 1 keer betaalt.
- Je kunt de overeenkomst afhankelijk maken van het leven van de langstlevende of van een daling van het inkomen bij arbeidsongeschiktheid of werkloosheid.

Het is verder goed te weten dat de giftenaftrek de komende jaren hoogstwaarschijnlijk gaat dalen voor mensen met een belastbaar inkomen boven de €20.000.

Colofon

Het Journaal is de driemaandelijke publicatie van de Vereniging Vrienden van het Van Abbemuseum. Alle redactiebijdragen zijn na publicatie ook te lezen via de website van de Vereniging: <http://www.vriendenvanabbe.nl>

Redactie Journaal

Lisette Almering, Piet van Bragt,
Nick van Broekhoven (eindredactie),
Harry de Kok, Liesbeth Schreuder,
Leo Ulrich en Jan Verheugt.

Concept en vormgeving

Soulid, Eindhoven

Fotografie

Peter Cox
Piet van Bragt
Niek Tijssen Klases
Liesbeth Schreuder

Bureau Vereniging Vrienden Van Abbemuseum

Stratumsedijk 2
Postbus 6188, 5600 AZ Eindhoven
T 040 - 238 10 32 | F 040 - 246 06 80
E info@vriendenvanabbe.nl
www.vriendenvanabbe.nl

Bureau geopend:

Maandag 9.30 - 15.00 uur (m.u.v. schoolvakanties)
Op andere dagen kunt u een boodschap inspreken
op het antwoordapparaat.

Van Abbemuseum

Bilderdijklaan 10, postbus 235, 5600 AE Eindhoven
T 040 - 238 10 00 | F 040 - 246 06 80
E info@vanabbemuseum.nl | www.vanabbemuseum.nl

Openingstijden Van Abbemuseum

Dinsdag t/m zondag: 11.00 - 17.00 uur
Iedere 1^e donderdag v/d maand: 11.00 - 21.00 uur
Raadpleeg zo mogelijk de website.

